

Diari de Girona, Memòria Gràfica de les Comarques Gironines, 2000

SANTA COLOMA DE FARNERS: UN RECORD LLUNYÀ, " *Si tenir el títol de ciutat vol dir pagar més impostos, no el volem*". Amb aquestes paraules contestaren els regidors colomencs el nomenament que l'any 1906 va fer Alfons XIIè per agrair Santa Coloma de Farners. Pragmatisme i peles són dues constants de la ara ja anomenada ciutat. Santa Coloma, sants i savis. Sant Dalmau Moner el segle XIV, Sant Salvador d'Horta el segle XVI, però també el cardenal arquebisbe de Barcelona Narcís Jubany en el segle XX, mostren un tarannà religiós. I savis: el gran hebraïsta J.M. Millàs; el membre fundador de l'Institut d'Estudis Catalans i primer traductor de la Bíblia al català, Frederic Clascar; l'astrònom Pare Rodés amb un cràter a la Lluna amb el seu nom ; el teòleg Bartomeu Xiberta i l'escriptor Salvador Espriu. Sense oblidar el curiós clergue Ricard Aragó (Ivon l'Escop) que en la dècada de 1920 fundà la Lliga del Bon Mot escampada arreu de Catalunya, per tal d'aconseguir que les persones parlessin bé, sense renegar; o bé l'indiano Francesc Fontdevila conegut per la seva pomada Panxo, pòcima que guaria pràcticament totes les malalties.

Certament un poble no pot viure només de les seves comptades joies i herois. Pels anys en els quals es feren les fotografies que acompanyen l'article, Santa Coloma bullia de frenètica activitat, intentava ressorgir de les cendres a què l'havia abocat la pèrdua de la línia ferroviària que mai travessà la ciutat. Des del 1866 quan el tren arribà a Girona passant per Sils i no per Santa Coloma, fins el 1900, canvi de segle, data màgica, el poble havia passat dels 5.000 habitants als 4.600 quan la resta de pobles creixien i creixien. Continuava estant, encara ho és, la capital administrativa, però començava a perdre la centralitat econòmica que mantindrà només amb un important mercat comercial. Però només això; comerç, no producció. Les fàbriques no es muntaran a Santa Coloma i la gent continuarà vivint de la burocràcia, el bosc i el mercat. Per aquestes raons, per recuperar la força que no arribava pel camí de la industrialització, Santa Coloma buscà convertir-se en un referent cultural, lúdic i gastronòmic. Ara que ens acostem al 2.000, podem entendre la febre colomenca de finals del segle passat. Semblava que en pocs anys s'havia de fer tot, semblava que el

1900 seria una data difícilment superable i s'havia de cremar les naus abans de que arribés. L'any 1894 començà el deliri amb el confiter Francesc Trias inventant la galeta Teula, una divina peça arrodonida i groguenca com un Sol, amb les proporcions justes de ametlles, ou, sucre, farina i llimona. Qui va començar a comprar aquestes delícies gastronòmiques? Doncs els benestants barcelonins que cada any venien a Santa Coloma a prendre banys. Perquè Santa Coloma ha estat agraciada amb unes aigües bicarbonatades càlciques que brollen a 38°, conegudes des del segle XVII (diuen que el gran bandoler Joan de Serrallonga s'hi banyava, lo qual no li tragué ser traït a Santa Coloma mateix i ser decapitat, esquarterat, i exposat a Barcelona el 1634), comercialitzades a partir de 1867 i explotades i publicidades a partir de 1896 amb la creació de la societat Baños Termales de Santa Coloma de Farnés, més tard Termas Orion. Lisiats, estressats, menopàusiques, reumàtics, gotosos i més encara agafaven el tren i feien un trajecte infernal amb tartana o carro des de Sils a Santa Coloma per submergir-se en l'aigua sagrada. I comptant que les cures anaven amb dietes, no estranyi l'èxit fulminant de les Teules quan els malalts passejaven pel poble. Banyar-se a 38° i menjar teules. I ja es podia fer de nit sense temor de posar-se la galeta a l'orella, ja que segons el dietari d'un pagès colomenc: " *el setembre del any 1896 ba comensá a ensendre la electricitat en esta Vila*". Fou Santa Coloma una de les capdavanteres en electrificar els seus carrers. Faltava quelcom: distracció per als avorrits colomencs i els seus malaltissos visitants. L'any 1895 es començava el Passeig de Sant Salvador; l'any 1900 s'aconseguia després d'un llarg plet, el dret d'ús de la Font de Sant Salvador i l'any 1898, mentre uns quants colomencs pobres no es podien pagar substitut i anaven a Cuba i Filipines a perpetrar el ridícul d'Espanya, uns quants colomencs rics fundaren el Círculo Columbense, que perdurà fins l'any 1983. Una societat amb estrictes normes d'admissió i comportament, dedicada a l'esbarjo: cartes, diaris, ball, teatre, i poc més tard, el cinema. Una societat que arreplegà durant vuitanta anys tots els anhels, il·lusions, somnis, alegries i amors de generacions i generacions de ciutadans que veieren com el Nadal de 1973 tot es convertia en fum i foc i els obligava a edificar un nou local, mastodòntic, que no pogueren pagar i que avui és propietat de l'ajuntament, o sigui de tots altra vegada. I per arrodonir la festa no hi podia faltar la música: si des del 1876 ja existia la cobla La Farnense, el 1895 una colla de joves inquiets funda La Jovenil i el 1904 es crea el "Coro" que alegrarà cada Pasqua amb cançons i poutporris picants i desenfadats sobre la l'annual vida municipal. El seu aplec a Farners el Dimarts de Pasqua tindrà tant d'èxit que es convertí i és festa local.

Algú havia de deixar constància de tant moviment i el periodisme empenyia amb força: *El Farnense* (1895-1896) en fou el primer intent que reeixí anys més tard, el 1906, quan Santa Coloma disposà de dos periòdics: *La Selva* i *Memoràndum*. Si n'hi havia de coses a dir!!!

Un cop comprovat que el canvi de segle no ensorrà el poble, les "monges" del Cor de Maria inauguraren el seu col·legi l'any 1901 i els "hermanos" de La Salle iniciaren els seus ensenyaments l'any 1904. Tots es queixaven del mateix: manca de puntualitat i d'assistència. Per arreglar la primera l'ajuntament organitzà una col·lecta popular i recollí 3.300 ptes amb les quals es col·locà en el campanar el flamant rellotge encara existent, de quatre esferes i preu 2.500 pessetes. Malgrat el superàvit de la col·lecta, al cap de dos anys el rellotger encara reclamava la factura a l'ajuntament. La pela, sempre la pela. Dos rècords més aconseguí Santa Coloma en l'època d'aquests fotos: l'any 1924 s'inaugurava la primera biblioteca que La Caixa creava a Catalunya i l'any 1926 tenia lloc el Congrés Internacional Esperantista. Cultura i peles, Santa Coloma fa cent anys.

PEUS DE FOTO.-

- 1.- El castell i l'ermita de Farners a principis del segle XX
- 2.- Final del Carrer del Raval i Pont sobre la Carretera de Sant Hilari (1940)
- 3.- La Plaça del Firal el 1920
- 4.- El Balneari a principis del segle XX
- 5.- El Parc de Sant Salvador amb l'ermita i l'Hotel el 1910
- 6.- La Biblioteca de la Caixa, les Escoles Nacionals i el Passeig de Sant Salvador el 1930
- 7.- La Font de Sant Salvador l'any 1950
- 8.- La Font Picant cap el 1920
- 9.- L'inici del Passeig Sant Salvador i carretera de Sant Hilari en la dècada de 1930
- 10.- Escales del carrer de Dalt cap el 1920
- 11.- La Plaça Farners nevada, les mesures i l'església l'any 1900
- 12.- Inici carrer Sant Sebastià, Carrer Jacint Verdaguer i de Vall cap el 1925
- 13.- La Plaça Farners amb les Mesures de fusta i metàl·liques l'any 1930
- 14.- La font de la Plaça Sant Sebastià, església del mateix Sant i Hospital de Pobres el 1900
- 15.- Carrer del Centre a principis del segle XX
- 16.- Plaça Farners i Mesures l'any 1900

Diari de Girona, Memòria gràfica de les comarques gironines, 2000

ELS BALNEARIS: LA BONA VIDA DELS MALALTS

Caldes de Malavella, Acqua Calidae per als romans, es troba en el punt de sortida del termalisme gironí, però no serà fins al XIX quan esclatà a tot Europa una vertadera bogeria per a la hidrologia i la hidroteràpia. L'aigua ho curava tot. Els estudis científics que relacionaven la higiene corporal amb les malalties contagioses accelerà l'interés i el gust per a la neteja del cos, per a la seva cura i el seu millorament. A l'efecte sanitari s'hi afegí un fenomen social on la nova classe emergent, la burgesia, necessitava demostrar constantment la seva força i el seu bon fer per equiparar-se a l'aristocràcia. Si tot plegat ho adobem amb l'enyorança per a la natura d'una colla de fabricants i comerciants barcelonins descendents d'antigues i ràncies cases pairals escampades arreu de Catalunya, tenim els ingredients necessaris per entendre la proliferació del termalisme. És clar que caldria afegir-hi el fet que les comarques gironines es troben en una de les falles tectòniques que propicien el sorgiment d'aigües calentes en el lloc més inesperats.

Aigües per triar: acidulo-carbòniques d'Amer; sulfhidratades sòdiques a la Puda de Banyoles; bicarbonatades sòdiques a Vilajuïga, Caldes de Malavella i Santa Coloma de Farners; sulfuroses alcalines a Campmany; bicarbonatades càlciques a Ribes de Freser; aigües de mar a Sant Feliu de Guíxols; sòdiques i càlciques a Sant Hilari Sacalm. Una bona varietat per escollir.

Els balnearis gironins naixeren com a tals en la segona meitat del segle XIX i tingueren el seu màxim esplendor entre 1890 i 1936. Uns es limitaren a crear petits establiments sense pretensions i aprofitar les aigües com podien, cas de l'anomenat Amer Palatin; la Puda de Banyoles amb un establiment construït l'any 1862, reformat el 1921 i destruït a partir de la dècada de 1960; o bé els Banys de Sant Telm de Sant Feliu de Guíxols que aprofitaren en les primeres dècades del segle XX el naixent culte al sol; o bé a Vilajuïga on de fet no ha existit mai un balneari i sí en canvi un establiment hotelier proper a la font termal. Altres en canvi, organitzaren un vertader empori com a Caldes de Malavella on les aigües del Puig de les Ànimes ja foren declarades d'utilitat pública el 1833; el 1829 s'havien descobert les fonts termals que donaren origen als Balnearis Prats i Soler (antigament Dillet) cap el 1865, mentre el 1898 el metge gironí

Modest Furest inaugurava el Vichy Catalan. A Campmany el 1887 es construïen els Banys de la Mercé, ampliat el 1939 amb un hotel. A Sant Hilari, les aigües termals i picants usades ja en el segle XVIII, tingueren una plasmació clara l'any 1880 amb el Balneario Hotel Martín, tot i que no funcionà mai com a tal. A Santa Coloma de Farners, l'any 1867 es construïren les primeres banyeres en un petit edifici que s'amplià a finals de segle i aconseguí la seva forma definitiva en la dècada de 1920, ja amb el nom de Termas Orion. A Ribes de Freser l'any 1878 es construïa el primer edifici de l'Hotel Montagut, anexe a la font termal.

Tots els establiments balnearis oferien les seves propagandes i avantatges: opuscles, tríptics, llibrets, memòries eren dirigits i enviats a la burgesia barcelonina, monopolitzadora dels balnearis. Exhaustius anàlisis químics, fisio-químics i bacteriològics de les aigües confonien fins i tot als clients moderament instruits, però com més complex i intel·ligible era l'informe, més credibilitat obtenia davant uns ansiosos comerciants que amb les seves corresponents esposes pretenien curar-se de malalties com el reumatisme, la gota, les dispèpsies, les ferides d'arma blanca o quirúrgiques, les fractures d'ossos i que, pel mateix preu i *“ja que hi som”*, pretenien regular també el bon funcionament de l'aparell digestiu, circulatori i urinari.

Ser client d'un balneari en el pas dels segles XIX al XX implicava també ser un creient que escampava la bona nova arreu del país. Les declaracions de fe i juraments dels estadants per mostrar el seu guariment eren utilitzades pels amos dels balnearis com a reclam per a nous desesperats. Així el metge de La Cellera de Ter, Ramón Codina, confirmava que l'any 1875, actuant com a metge de les tropes carlines, portà a Amelie les Bains una bona colla de soldats per guarir-se i al no aconseguir-ho els traslladà al balneari de Santa Coloma, on es guariren tots. Fins i tot els més rics queien en l'orgull de declarar que no s'havien equivocat al triar balneari i l'esposa del gran banquer barceloní Evarist Arnús jurà solemnement l'any 1889 que amb els banys de Santa Coloma li havia desaparegut el seu *“pertinaz reuma”*. Fou tal la devoció que agafà la senyora que fins i tot obligà la seva criada a declarar que ella també havia millorat acompanyant-la en els banys, fet que demostra que almenys abans el servei era per sempre fidel a la voluntat dels senyors. Potser la propaganda més espectacular l'oferia el Balneari Roig de Santa Coloma de Farners (futur Termas Orion) quan l'any 1890 afirmava que *“llegan enfermos con reuma tan postrados que ha habido necesidad de bajarlos del carruaje, subirlos a la cama y meterlos en el baño; al cabo de cuatro baños ya no necesitaban ayuda de nadie y a los 12 baños paseaban por la montaña sin*

más ayuda que un ligero bastón” Qui parla de miracles? Sempre al redós de les modes europees, els balnearis gironins oferien els seus serveis en diversos sistemes: bany i dutxa eren els més normals, però també hi havia les inhalacions, la simple ingestió o els rentats vaginals que teòricament curaven a les senyores de les destrosses de la menstruació i la menopàusia

J.M. Fivaller , des dels Banys de la Mercé deia que el balneari havia d’ajudar l’estadant a portar una vida tranquil·la i ordenada “ *para huir de toda clase de excesos, evitar las sensaciones, olvidar los negocios, trabajar poco y pasear sin exceso...*”. Davant tanta quietud proposada pels metges integristes , els propietaris dels balnearis es veieren obligats a oferir una sèrie d’activitats per no matar als clients d’avorriment letal. Per un costat activitats culturals: a l’hotel Montagut de Ribes de Freser hi havia un “*saló de conversa*”; a Caldes de Malavella l’any 1920 els estiuejants crearen la Biblioteca Popular; a Sant Hilari editaren la revista “*L’Estiuada*” i al Balneari Termas Orion de Santa Coloma de Farners l’any 1922 s’hi celebrava el Congrés Internacional d’Esperanto, amb Jocs Florals inclosos. En les nits d’estiu, els recitals de poesia, les obres de teatre, els concerts fets per músics del poble o pels propis estiuejants afeccionats, omplien les necessitats intel·lectuals i lúdiques de comerciants, fabricants i professionals liberals, clients majoritaris en els establiments termals. Tanmateix una mica d’activitat també convenia per no deprimir els estadants: els passeigs a les fonts properes, les visites a les ermites del terme municipal, la pràctica del Tennis-Lawn o del futbol eren esports que calmaven els possibles ànims dels teòrics malalts. Ben sopat, el ball o el concert omplia les estrellades nits dels que no tenien res a fer . I en qualsevol moment del dia, davant tanta “disbauxa”, la capella, per anar a resar o donar gràcies a Déu per poder disfrutar d’una vulgar dispèpsia que permetia passar-se quinze dies a plena natura, amb xorros d’aigüa que oscil·laven dels 30 al 60 graus. Quina delícia tenir “*malalties termals*”!

No hi ha dubte de la importància del termalisme a les comarques gironines. L’arribada de la classe benestant barcelonina obrí les portes i posà en contacte les classes rurals amb el capital industrial i comercial de Catalunya, incentivà l’urbanisme i canvià els costums dels vilatans. Potser l’exemple més clar es troba a Caldes que veié revaloritzades les seves aigües quan el tren arribà a la vila l’any 1862. No només es construïren els balnearis, sinó que es dissenyaren nous passeigs (el de Recolons) i s’hi bastiren torres d’estiueig. Semblantment passà a Sant Hilari Sacalm. Aquests pobles, davant el creixent degoteig de forasters sanejaren els carrers, arranjaren el clavagueram

i potenciaren les colònies d'estiuejants i les activitats per a distreure'ls. Al mateix temps s'adquirien nous costums: fins a finals del segle XIX, a Santa Coloma de Farners els animals morts es llençaven a la riera. Quan l'amo del balneari es queixà que els seus clients, barcelonins urbans i refinats, s'esglaiaven en veure passar trossos de matxos, mules i ases flotant per la riera mentre passejaven, l'ajuntament buscà un "cementiri" i obligà tots els colomencs a portar allí els animals vells i moribunds.

Un últim apunt: els amos dels Balnearis s'adaptaven a qualsevol circumstància per tirar endavant el negoci. No només acceptaven malalts allotjats en altres fondes que venien a "prendre les aigües, sinó que els establiments termals acceptaven famílies les quals es cuinaven el seu propi menjar dins les habitacions, estalviant-se els cars preus del restaurant. Qui es pensava que el Turisme Rural, amb la cuina a l'abast en una casa de pagès restaurada, era un invent de la dècada de 1990?